

Η ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ

«Ἐὰν ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως
ἐλεύθεροι ἔσεσθε» (Ἰωάν. γ', 36).
«Ὁ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία»
(Β' Κορ. γ', 17).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

1. Εἰσαγωγή. Ὁ ἐτοιμοθάνατος νέος ἐντὸς τοῦ δεσμοτηρίου.
Τὸ «Ὁχι» τῶν μαρτύρων.

2. Ἐνδείξεις τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως.
Ἡ διαμάχη μεταξὺ Ἑτεραρχίας καὶ Αὐταρχίας. Ἡ μαρτυρία τῆς
πανανθρωπίνης συνειδήσεως. Ὁ ἐσωτερικὸς ἀγών. Τὸ φαινόμενον
τῶν τύψεων ἢ τῶν ἐπαίνων τῆς συνειδήσεως. Ἡ μαρτυρία τῆς νεω-
τάτης Φυσικῆς.

3. Τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ «ἐλευθερία τῆς βουλή-
σεως». Δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτος ἐλευθερία. Ἡ ἐλευθερία ὡς ἐκλογή
μεταξὺ βουλευτικῶν κινήτρων καὶ ἐλατηρίων. Λόγοι τοῦ Μαριταίν.
Ἡ βούλησις ὁμοιάζει πρὸς τὸ ὄργανον τῆς τροχαίας.

4. Ἡ πνευματικὴ δουλεία. Ἡ ἀξιολογικὴ μυωπία ἢ
τύφλωσις ὁδηγεῖ εἰς τὴν πνευματικὴν δουλείαν. Λόγοι τοῦ Ἰακώβου,
τοῦ Κυρίου, τοῦ Πέτρου, τοῦ Daniel Rops, τοῦ Παύλου, τοῦ Ὀδιβίου.
«Θέλω, ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ». Τὸ κατάντημα τοῦ ἀσώτου. Ἐλευθερία
σκώληκος καὶ ὄχι ἀετοῦ.

5. Ἡ ἐν Χριστῷ ἐλευθέρα προσωπικότης.
Χωρὶα τῆς Κ.Δ. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Ἐλευθερωτής. «Πάντα μοι
ἔξεστιν...».

6. Πρακτικὴ ἐφαρμογή. Ἡ ἀξιοποίησις τῆς ἐθνικῆς
ἐλευθερίας. Λόγοι τοῦ Toth. «Ὁ αὐτοκράτωρ ὀφείλει νὰ ἀποθνήσκῃ
ὀρθιος». Τὸ «Ὁχι» τοῦ Ἰωσήφ.

1. Εἰσαγωγή.

Ὁ Ἰωάννης Σκαλτσούνης εἰς ἓν βιβλίον του γράφει τὰ ἑξῆς:
«Παρατηρήσατε τὸ ζῶν ἐκεῖνο πτώμα ἐντὸς τοῦ δεσμοτηρίου.
Ἦτο νέος, ὑγιής, εὐρωστος, πλήρης σφριγώσης ζωῆς καὶ ἀνδρικοῦ
κάλλους. Εἰς στεναγμὸς ὑπὲρ τῶν ἱερῶν ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν ὑπῆρξε
τὸ μόνον αὐτοῦ ἔγκλημα. Ἰδετε. Αἱ στερήσεις καὶ αἱ βάσανοι
κατέβαλον πάσας τὰς ζωϊκὰς δυνάμεις, αἱ ἀλύσεις διήνοιξαν ἤδη

βαθείας πληγὰς ἐπὶ τοῦ ἀποσυντιθεμένου σώματος, αἱ ἀναμνήσεις τῶν φιλάτων καὶ τῆς παρελθούσης οἰκογενειακῆς εὐτυχίας κατασπαράσσουν τὴν καρδίαν σφοδρότερον καὶ αὐτῆς τῆς σωματικῆς ὀδύνης. Μία λέξις ἐκ τῶν χειλέων τοῦ μάρτυρος, μία ὑπόσχεσις ἀρκεῖ πρὸς κατάπausιν τῶν δεινῶν του. Ἄλλ' οὔτε ἡ λέξις ἐξαγγέλλεται, οὔτε ἡ ὑπόσχεσις δίδεται. Τὰ πάντα μετεβλήθησαν, τὰ πάντα παρήλλαξαν ἢ διεφθάρησαν καὶ τὸ ἄλλοτε πλήρες καλλονῆς σῶμα εἶναι ἤδη εἰδεχθῆς σκελετός, ἄλλ' ἐν ἔτι μένει ἀμετάβλητον καὶ ἀκαταγώνιστον, ἡ ἀδιάσειστος τοῦ μάρτυρος ἀπόφασις, τῆς ὁποίας ἡ ἐλαχίστη μεταβολὴ θὰ ἀπέδιδεν εἰς αὐτὸν τὴν ζωὴν, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν οἰκογένειαν. Ἀπέναντι τῆς παραφθορᾶς, τῆς ἀπονεκρώσεως καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ σώματος ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις ἵσταται ἐδραία καὶ ἀκατάβλητος, ὑπερνικῶσα δὲ καὶ καταβάλλουσα τὴν δύναμιν τῶν ἀλύσεων καὶ τοὺς πόνους τῶν πληγῶν καὶ παραγκωνίζουσα τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς προσδοκίας τοῦ μέλλοντος, ἀνυψοῦνται ὑπεράνω τῶν νόμων τῆς φύσεως, ἐκπέμπει ἐκ τοῦ σκότους τοῦ δεσμοτηρίου ἐκλάμψεις πατριωτικοῦ φωτός, διαφωτίζει καὶ ὑπεκκαίει τὰς καρδίας τῶν λαῶν καὶ ἀντὶ τοῦ καταλυθέντος σώματος ἐξεγείρει λεγεῶνας ἡρώων, οἵτινες ἡμέραν τινὰ θὰ διεκδικήσουν τὴν πραγματώσιν τῶν ἰδεῶν, ὧν αὐτὸς ὑπῆρξε θῦμα καὶ μάρτυς»¹. Γενικῶς τὸ «Ὁχι» τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἡρώων τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀποδεικνύει, ὅτι «ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐν τῶν συνήθων ὄντων τῆς φύσεως, ἀλλ' εἶναι νομοθέτης ἅμα καὶ δημιουργὸς πράξεως προφανῶς ἀποδεικνυούσης, ὅτι ὑπεράνω τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ ἐνυπάρχει ἐν αὐτῷ ἐλευθέρα πνευματικὴ δύναμις, μὴ ὑπείκουσα εἰς τοὺς μηχανικοὺς νόμους, ἀλλὰ τούτους διευθύνουσα, ὑπερνικῶσα καὶ καταβάλλουσα»². Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν εἶναι πνευματικῶς ἐλεύθερος. Παρὰ ταῦτα συχνάκις γίνεται λόγος περὶ πνευματικῆς δουλείας αὐτοῦ. Πῶς ἐξηγεῖται αὐτό; Ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ δώσῃ τὸ παρὸν μάθημα,

1. Ἰ. Σκαλτσούνη, Δημώδης τοῦ Χριστιανισμοῦ Ἀπολογητικὴ, ἐν Ἀθήναις 1898, σελ. 60 - 62.

2. Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 59 - 60.

εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐξετάσωμεν τί εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἐλευθέρα πρὸςωπικότης.

2. Ἐνδείξεις τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως.

Ἐκ τῶν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένων μαθημάτων τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς εἶναι γνωστὴ ἡ διαμάχη περὶ τοῦ ἐὰν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τῆς Ἑτεραρχίας (Determinismus) καὶ τῆς Αὐταρχίας (Indeterminismus)¹. Ἡ θεωρία τῆς ἑτεραρχίας ἀρνεῖται τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως, διότι ὁρμᾶται ἐκ τοῦ δόγματος, ὅτι ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος, τῆς ἐξαρτήσεως δηλαδὴ παντὸς ἀποτελέσματος ἐκ τινος αἰτίου, ἔχει παγκόσμιον καὶ γενικὴν ἰσχὺν καὶ ἐπομένως δεσπόζει ἀκόμῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων βουλευτικῶν ἐνεργειῶν. Συνεπῶς πᾶσα πράξις τοῦ ἀνθρώπου μόνον φαινομενικῶς εἶναι προῖον ἐλευθέρας βουλήσεως, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι ἀναγκαστικὸν ἀποτέλεσμα τῆς λειτουργίας τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ψυχοσωματικοῦ μας ὀργανισμοῦ. Ἀντιθέτως ἡ θεωρία τῆς αὐταρχίας διδάσκει, ὅτι παρὰ τὰς ἐπιδράσεις τοῦ μηχανισμοῦ τούτου, τὸ «ἐγὼ» τοῦ ἀνθρώπου δύναται ἐλευθέρως νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς κατευθύνσεως τῆς βουλήσεως πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀντικείμενον.

Τὸ ὅτι ἡ θεωρία τῆς ἑτεραρχίας εἶναι ἀπαράδεκτος ἀποδεικνύεται πρωτίστως ἐκ τῆς πανανθρωπίνης συνειδήσεως. Οἱ ἄνθρωποι πανταχοῦ καὶ πάντοτε πιστεύουν, ὅτι αὐτεξουσίως λαμβάνουν τὰς βουλευτικὰς ἀποφάσεις των. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς θεωροῦν ἑαυτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὰς πράξεις των, θεσπίζουν νόμους καὶ ἐπιβάλλουν ποινάς. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρνούμενοι τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως ὕλισται εἰς τὴν πραγματικότητα διαψεύδουν καὶ ἀποκηρύσσουν τὰς διδασκαλίας των. «Ῥαπίσατε ἓνα τῶν φανατικῶν ὁπαδῶν τοῦ Ὑλισμοῦ! Φρονεῖτε ἄρα γε, ὅτι θέλει ὑποστῇ ἀπαθῶς τὸ ῥάπισμα καὶ ἐφαρμόζων τὰς δοξασίας καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ θέλει σᾶς θεω-

1. Ἰδὲ André Lalande, Déterminisme καὶ Indéterminisme ἐν Vocabulaire... de la Philosophie, σελ. 221 ἐξ., 493 καὶ 563. Χρ. Ἀνδρούτσου, Λεξικὸν τῆς Φιλοσοφίας, Ἀθήναι 1929, σελ. 58, 92.

ρήσει ὡς λίθον ἢ κλάδον δένδρου ἐπιπεσόντα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ὡς ἐξ ἀσυνειδήτων αἰτίων καὶ ἀναποδράστου ἀνάγκης; Πλανῶσθε. Θ' ἀντεκδικηθῇ διὰ τῶν χειρῶν του ἢ θὰ σᾶς καταγγείλῃ ἐνώπιον τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης. Ἐὰν δὲ ὑπερασπιζόμενοι ἐνδείξητε εἰς αὐτὸν τὸ ἄρθρον τοῦ νόμου, δι' οὗ, ὅπως καταγνωσθῇ ποινή, ἀπαιτεῖται ἐλευθερία βουλήσεως καὶ ἐνεργείας, ἐὰν ὑποστηρίξητε ὅτι ἀκουσίως τὸν ἐρραπίσατε ὡς ἐξ ἀνάγκης ἀναποδράστου..., θ' ἀκούσητε ὑπὸ τοῦ ῥαπισθέντος ἐκτενῆ λόγον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεπηρεάστου ὑμῶν βουλήσεως»¹.

Ἐπειτα τὸ ὅτι ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐλευθερίαν ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ δραματικοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον διεξάγουν ἐναντίον ἀλλήλων τὰ διάφορα ψυχικὰ ἐλατήρια, «μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων» (Ῥωμ. β', 15). Τὸ σκάφος τῆς ψυχικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως κλύδωνίζεται κυριολεκτικῶς, ὅταν πνέουν ἐντὸς ἡμῶν ἀντίθετοι καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενοι ἄνεμοι. Ἡ γαλήνη ἀποκαθίσταται διὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἐλευθέρου ἐγώ. Κατὰ τὴν προηγουμένην ἐκάστης βουλητικῆς ἀποφάσεως «ἀναποφασιστικότητα τῆς σκέψεως, ἥτις μὲ κάμνει νὰ ταλαντεύωμαι ἀπὸ τὸ ἐν μέρος εἰς τὸ ἄλλο, ἀπὸ τὸ ἐν ἀντικείμενον εἰς τὸ ἄλλο, συναισθάνομαι κινουμένην τὴν προσοχὴν τοῦ πνεύματός μου ὑπὸ ἐλατηρίου, τοῦ ὁποίου εἶμαι κύριος καὶ τὸ ὁποῖον διευθύνω, ὡς μὲ εὐχαριστεῖ»².

Ἐπειτα τὸ φαινόμενον τῶν τύψεων ἢ ἐπαίνων τῆς συνειδήσεως ἐξηγεῖται μόνον διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως. Χαρακτηριστικῶς λέγει ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός: «Ἐξ ἀνάγκης παρυφίσταται τῷ λογικῷ τὸ αὐτεξούσιον. Ἡ γὰρ οὐκ ἔσται λογικόν, ἢ λογικὸν ὃν κύριον ἔσται πράξεων καὶ αὐτεξούσιον. Ὅθεν καὶ τὰ ἄλογα οὐκ εἰσιν αὐτεξούσια· ἄγονται γὰρ μᾶλλον ὑπὸ τῆς φύσεως, ἢ περ ἄγουσιν. Διὸ οὐδὲ ἀντιλέγουσι τῇ φυσικῇ ὁρέξει, ἀλλ' ἅμα ὁρεχθῶσι τινός, ὁρμῶσι πρὸς τὴν πρᾶξιν. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, λογικὸς ὢν, ἄγει μᾶλλον τὴν φύσιν ἢ περ ἄγεται. Διὸ

1. Ἰ. Σκαλτσούνη, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 54.

2. Albert Farges, Nouvelle Apologétique, μτφρ. Ἀργ. Σακελλαρίου, Ἀθήναι, σελ. 270.

καὶ ὁρεγόμενος, εἶπερ ἐθέλῃ, ἐξουσίαν ἔχει ἀναγκαιτίσαι τὴν ὄρε-
ξιν ἢ ἀκολουθῆσαι αὐτῇ. "Ὅθεν τὰ μὲν ἄλογα οὐδὲ ἐπαινεῖται,
οὐδὲ ψέγεται, ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ ἐπαινεῖται καὶ ψέγεται»¹. Καὶ
κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα, «οὔτε δὲ οἱ ἔπαινοι, οὐδ' αἱ
κολάσεις δίκαιαι, μὴ τῆς ψυχῆς ἐχούσης τὴν ἐξουσίαν τῆς ὁρμῆς
καὶ ἀφορμῆς»².

Ἐπειτα τὸ παράδειγμα, ὅπερ ἀνεφέραμεν ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ,
δεικνύει, ὅτι πείθεται τις ἔτι περισσότερο περὶ τῆς ὑπάρξεως
ἐλευθερίας βουλήσεως, ἐὰν ἀναλύσῃ τὰ φαινόμενα τοῦ ἄνωτέρου
ἠθικοῦ βίου, τοῦ ἡρωϊσμοῦ, τῆς αὐταπαρνήσεως, τῆς μετανόιας,
τῆς ἀντιστάσεως εἰς ἐλκυστικoὺς πειρασμούς. Τὰ ἰδεώδη τῆς ἠθι-
κῆς ἀγνείας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς τιμῆς, τοῦ καθήκοντος πεί-
θουν τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀντιστῇ εἰς τὰς ὀρέξεις τοῦ σώματος, νὰ
ὑποστῇ πόνους, νὰ ἀποδεχθῇ ἐκουσίως τὰς στερήσεις καὶ νὰ κατα-
βάλλῃ τὰς ὁρμὰς τοῦ ἐνστίκτου καὶ τὰς προσδοκίας πάσης ἡδονῆς.

Τέλος ἡ πανανθρωπίνη πεποίθησις περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς
βουλήσεως ἐνισχύεται σήμερον καὶ ἐκ τῆς Νεωτάτης Φυσικῆς.
Ὡς ἀνεπτύξαμεν εἰς τὴν α' σειρὰν τῶν μαθημάτων τοῦ Ἀνω-
τέρου Κατηχητικοῦ Σχολείου³, ἡ Μικροφυσικὴ σήμερον τονίζει,
ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν δὲν ὑπάρχει αὐστηρὰ αἰτιότης, ἀλλη-
λουχία αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων. Δὲν ὑπάρχει ἀναγκαιότης,
ἄκαμptos καὶ ἀναλλοίωτος νομοτέλεια, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅπως δῆ-
ποτε τὸ α αἶτιον φέρει τὸ β ἀποτέλεσμα. Σήμερον λοιπὸν εἰς
τὰς Φυσικὰς Ἐπιστήμας δὲν ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος,
τῆς μηχανοκρατικῆς ἀναγκαιότητος καὶ βεβαιότητος, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ
τῆς πιθανότητος καὶ τοῦ ἀπροσδιορίστου. Ὡστε σήμερον κατηνέχθη
«καίριον πλῆγμα» κατὰ τοῦ ντετερμινισμοῦ καὶ τῆς αἰτιοκρατίας,
«ὡς ἀρχῆς διεπούσης τὰ τοῦ φυσικοῦ εἶναι»⁴. Ὁ ἐκ θεμελίων

1. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκθεσις ὁρθοδ. πίστεως, 2, 27.

2. Κλήμεντος Ἀλεξ., Στρωματεῖς, 1, 7.

3. ΑΑ, σελ. 69 - 71.

4. Γεωργίου Ν. Παλασιολόγου, Ἡ ἀντίθεσις ἐν τῇ ψυχολογικῇ
ἐρευνῇ, Ἀθῆναι 1949, σελ. 69 καὶ 74. ΧΑ, σελ. 79. Πρβλ. Joh. H e s s e n,
Lehrbuch der Philosophie, τόμ. 3ος, Wirklichkeitslehre, München-
Basel 1950, σελ. 138 ἐξ.

κλονισμός οὗτος τῆς παλαιᾶς («κλασικῆς») Φυσικῆς καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν φυσικῶν καὶ τῶν φιλοσόφων ἀπὸ τοῦ ἐφιάλτου τῆς αὐστηρᾶς αἰτιοκρατίας καὶ τοῦ πλήρους προκαθορισμοῦ ἤνοιξε τὸν δρόμον πρὸς τὴν πανανθρωπίνην περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως πεποιθήσιν. Ἐπιστήμονες τῆς ἀξίας τοῦ Compton (Κόμπτον), τοῦ Jeans (Τζήνς), τοῦ Eddington (Ἐντινγκτον), τοῦ Planck (Πλάνκ) κ.ἄ. ὑπεραμύνονται τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου»¹. Ὡς λέγει ὁ Eddington, «ἡ ἀναστάτῳσις, τὴν ὁποίαν ἐπὴνεγκεν ἡ θεωρία, ἥτις ἐξώθησε τὴν αἰτιοκρατίαν ἐκ τῆς συγχρόνου Φυσικῆς, ἔσχεν ὡς σοβαρὰν συνέπειαν τὸ ὅτι δὲν εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη δρᾶσις εἶναι καθωρισμένη ἐκ τῶν προτέρων»². Ὁ ἴδιος ἐπίσης τονίζει, ὅτι διὰ τῆς νεωτέρας Φυσικῆς «παρεμερίσθησαν ὠρισμένοι δυσκολίαι, ποὺ ἡμπόδιζον τὴν μετὰ τῆς φυσικῆς συνδιαλλαγὴν» «τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως»³. Καὶ ὁ Jeans γράφει σχετικῶς τὰ ἐξῆς: «Ἡ παλαιὰ Φυσικὴ μᾶς ἔδειχνεν ἓνα σύμπαν, ποὺ ὡμοῖαζε περισσότερον πρὸς φυλακὴν παρὰ πρὸς κατοικίαν. Ἡ νέα φυσικὴ μᾶς παρουσιάζει ἓνα σύμπαν, ποὺ ἔχει ὅψιν, ἡ ὁποία εἶναι νοητὴ ὡς συνεχὴς κατοικία διὰ τὸν ἐλεύθερον ἄνθρωπον καὶ ὅχι ὡς ἀπλοῦν καταφύγιον διὰ τὸ κτῆνος· ἓνα σπίτι, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατόν, τοῦλάχιστον εἰς ἡμᾶς, νὰ σχεδιάζωμεν καὶ νὰ δημιουργῶμεν γεγονότα σύμφωνα πρὸς τὰς ἐπιθυμίας καὶ νὰ ζῶμεν ζωὴν προσπαθειῶν καὶ κατορθωμάτων»⁴.

3. Τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ «ἐλευθερία τῆς βουλήσεως».

Ἡ ὁξύτης τῆς διαμάχης μεταξὺ Ἑτεραρχίας καὶ Αὐταρχίας ἀπαμβλύνεται καὶ ἡ παραδοχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως γίνεται εὐκολωτέρα, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὅψιν, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ

1. Δ.Κ., Ἡ νέα φυσικὴ καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως, περ. «Ἀκτῖνες», ἔτος 1946, σελ. 173.

2. Γ. Παλαιολόγου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 74.

3. A. S. Eddington, New Pathways in Science, Cambridge 1943, σελ. 291 ἐν Δ.Κ., ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 173.

4. Γ. Παλαιολόγου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 75.

δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτος ἐλευθερία. Ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ πράξῃ ὅ,τι θέλει, διότι περιορίζεται ὑπὸ τῶν περιορισμένων δυνατοτήτων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Εἶναι δυνατόν εἰς αὐτὴν τὴν στιγμήν νὰ ἐπιθυμῇ νὰ πτερυγίσῃ εἰς αἰθέρια ὕψη, ὅπως ἐν πτηνόν, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ τὸ πράξῃ, διότι περιορίζεται ὑπὸ τοῦ βάρους τοῦ σώματος. Ἡ ἐλευθερία τοῦ λοιπὸν εἶναι περιορισμένη. Ἐπίσης ἡ ἐλευθερία δὲν ἐκδηλοῦται εἰς τὸ κενόν, ἀλλ' ἐντὸς μόνον τῆς περιοχῆς τῶν βουλευτικῶν κινήτρων καὶ ἐλατηρίων. Διὰ νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ὅπωςδὴποτε πρέπει νὰ γίνῃ ἐκλογὴ μεταξὺ βουλευτικῶν κινήτρων καὶ ἐλατηρίων. Ἐλευθέρα ἐπομένως δὲν εἶναι κυρίως ἡ βουλευτικὴ ἐνέργεια, ἀλλ' ἡ ψυχὴ, τὸ ἐγώ, τὸ ὁποῖον ἵσταται ἐν μέσῳ τῶν ἀνταγωνιζομένων ἀξιολογικῶν κινήτρων καὶ ἔχει ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ τὴν δυνατότητα νὰ στρέψῃ τὴν προτίμησιν αὐτοῦ πρὸς ἐν ἡ ὠρισμένα ἐξ αὐτῶν¹. Ἐπίσης «ἐλευθερία τῆς βουλήσεως» δὲν σημαίνει, ὅτι ἡ θέλησις εἶναι τελείως ἀδιάφορος ἔναντι τῶν ἐλατηρίων. Ὅταν λ.χ. εἰς ἱατρὸς πρόκειται νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ ἐὰν θὰ ἐκθέσῃ εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἵνα περιθάλψῃ ἀσθενεῖς πάσχοντας ἐκ μεταδοτικῶν νοσημάτων καὶ ἔχοντας ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς ἱατρικῆς συνδρομῆς αὐτοῦ ἢ ἐὰν θὰ ἀδιαφορήσῃ δι' αὐτοὺς πρὸς χάριν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἀσφαλῶς δὲν μένει ἀσυγκίνητος καὶ στωϊκῶς ἀπαθὴς ἐνώπιον τῆς πρὸς ἀλλήλα πάλης τῶν ἐλατηρίων ἢ τῶν κινήτρων. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς συγκινεῖται καὶ συνταράσσεται ἐσωτερικῶς ὑπὸ τῆς πάλης ταύτης, ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ ὅπως μείνῃ πιστὸς εἰς τὸ ἐπαγγελματικὸν αὐτοῦ καθῆκον, δύναται νὰ εἶναι ἡρωϊκὴ². «Ἐλευθερία βουλήσεως» δὲν σημαίνει τελείως αὐθαίρετον ἀπόφασιν, οὔτε ἔλλειψιν προϋποθέσεων κατὰ τὴν λήψιν ἀποφάσεως. Ἡ κινήτήριος δύναμις τῶν ἐλατηρίων καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς ψυχικῆς ὑφῆς καὶ τοῦ ψυχοσωματικοῦ μηχανισμοῦ προϋποτίθενται ὡς αὐτονόητα³. Ὅθεν «ἡ ἀνθρωπίνη

1. Alex. Willwoll, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 135 ἐξ. Nikolai Hartmann, *Ethik* (1926), σελ. 565 ἐξ.

2. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, Ἡ καλλιέργεια τῆς βουλήσεως διὰ τοῦ ὀρθοδόξου μορφωτικοῦ ἔργου, σελ. 11.

3. Alex. Willwoll, μν. ξ., σελ. 136.

ἐλευθερία, ὡς λέγει ὁ Jacques Maritain, δὲν ἀποκλείει, ἀλλὰ προϋποθέτει τὸν ἐκτεταμένον καὶ πολὺπλοκὸν μηχανισμόν τῶν ἐνστίκτων, ψυχοφυσικῶν ῥοπῶν, διαθέσεων, συνηθειῶν καὶ κληρονομικῶν ιδιοτήτων. Καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον, ἔνθα ὁ δυναμισμὸς οὗτος προβάλλει εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον, ἐκεῖ ἀσχεῖται ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς, ἵνα δώσῃ ἢ ἀναχαιτίσῃ τὴν τελικὴν ἀποτελεσματικότητα εἰς τὰς κλίσεις καὶ τὰς ῥοπὰς τῆς φύσεως¹. Ὡς ὑποστηρίζει ὁ Lindworsky, ἡ βούλησις εἶναι τρόπον τινὰ τὸ ὄργανον τῆς τροχαίας, ὅπερ ῥυθμίζει τὴν ἐν τῇ ψυχῇ κίνησιν τῶν ἀξιολογικῶν ἐλατηρίων, δεικνύον εἰς αὐτὰ τὴν κατεύθυνσιν, πρὸς τὴν ὁποῖαν δέον νὰ στραφῇ ἡ ἐνέργεια αὐτῶν. Ὡστε αἱ ἀξίαι ἐνεργοῦν ἐπὶ τῆς βουλήσεως οὐχὶ ὡς δυνάμεις ἐξαναγκασμοῦ, ἀλλ' ὡς δεῖκται τῶν σκοπῶν· δὲν προσδιορίζουν τὴν προσωπικότητα, ἀλλ' ἡ ἐλευθέρα προσωπικότης, ἀποβλέπουσα εἰς τὰς ἀξίας, προσδιορίζει ἐαυτήν, ἔχουσα τὴν δύναμιν νὰ ἀποφασίσῃ ἐλευθέρως ὑπὲρ ἢ ἐναντίον αὐτῶν². Ὡς οἱ ἀστέρες δὲν ἐπιβάλλουν, ἀλλ' ἀπλῶς δεικνύουν τὴν ὀρθὴν κατεύθυνσιν, τοιοῦτοτρόπως καὶ τὰ ἀξιολογικὰ κίνητρα προσανατολίζουν, ἀλλὰ δὲν καταναγκάζουν τὴν ἀνθρωπίνην βούλησιν. «Ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια ἐξαρτᾶται ἐξ ὠρισμένων προϋποθέσεων, αἱ ὁποῖαι περιορίζουν τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν, χωρὶς νὰ αἴρουν αὐτήν»³.

4. Ἡ πνευματικὴ δουλεία.

Ἐφ' ὅσον «ἐλευθερία βουλήσεως» εἶναι κυρίως ἡ ἐλευθερία τῆς ἀξιολογικῆς ἐκλογῆς, δηλ. ἡ ἐλευθερία τῆς καταφάσεως ἢ ἀρνήσεως μιᾶς ἢ περισσοτέρων ἀξιῶν, καθίσταται φανερόν, διατὶ εἶναι εὐκόλος ἡ διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας πνευματικὴ ὑποδούλωσις. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἕνεκα πνευματικῆς καὶ ἀξιολογικῆς μυωπίας ἢ τυφλώσεως δὲν βλέπῃ τὸ πλήρωμα

1. Εὐαγγ. Θεοδώρου, ἐνθ' ἄνωτ.

2. Siegfried Behn, Einleitung in die Metaphysik, Freiburg im Breisgau 1933, σελ. 255. Conrad Gröber, Handbuch der religiösen Gegenwartsfragen, Freiburg im Breisgau 1940, σελ. 583.

3. August Brunner, Die Grundfragen der Philosophie, Freiburg im Breisgau 1933, σελ. 104.

τῶν ἀξιῶν· ὅταν μὲ τὴν ἐπίδρασιν κακῶν συναναστροφῶν, ἀναγνωσμάτων, θεαμάτων κ.λ.π. χάνη ἐκ τοῦ πνευματικοῦ ὀπτικοῦ τοῦ πεδίου τὴν ὠραιότητα τῶν ἀνωτέρων πνευματικῶν ἀξιῶν· ὅταν εὐρίσκεται ἐνώπιον ἐνὸς πανισχύρου συμπλέγματος κατωτέρων ποιοτικῶς κινήτρων καὶ ἐλατηρίων, διὰ τῶν ὁποίων, ὡς λέγει ὁ θεῖος Ἰάκωβος, «ἐξέλκει καὶ δελεάζει» αὐτὸν «ἡ κακὴ ἐπιθυμία», τότε, ἐνῶ νομίζει, ὅτι εἶναι ἐλεύθερος καὶ «χειραφετημένος», δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἀντιτάξῃ τὸ «Ὁχι» εἰς τὸ σύμπλεγμα αὐτό. Τοιοῦτοτρόπως πραγματοποιοῦνται οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου «Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας» (Ἰωάν. ἡ', 34) ἢ οἱ λόγοι τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου «ἐλευθερίαν ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς· ὃ γάρ τις ἡττηταὶ τούτῳ καὶ δεδούλωται» (Β' Πέτρ. β', 19). Μακρὰν τοῦ Χριστοῦ οἱ ἄνθρωποι δὲν δύνανται νὰ εὔρουν τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν. Θέλουν δῆθεν νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι, ἀλλὰ πίπτουν εἰς τὴν πλέον φοβερὰν δουλείαν. Ἡ μακρὰν τοῦ Χριστοῦ ἐλευθερία εἶναι μία ἀσυδοσία, ἡ ὁποία χρησιμεύει ὡς «ἐπικάλυμμα τῆς κακίας» (Α' Πέτρ. β', 16). Εἶναι ἐξωτερικὴ ἐλευθερία, ἡ ὁποία καλύπτει μίαν ἐσωτερικὴν δουλείαν. Ὁ ἄνθρωπος μακρὰν τοῦ Χριστοῦ μεταβάλλεται εἰς ἓν εὐθραυστον ἄχυρον, τὸ ὁποῖον σύρουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὰ πάθη καὶ αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ ἁμαρτωλοῦ κόσμου. Ὁμοιάζει πρὸς πλοῖον ἀκυβέρνητον ἄνευ πυξίδος ἐντὸς τοῦ πελάγους τῆς ζωῆς, ἄνευ φάρου, προσανατολίζοντος αὐτὸ εἰς τὴν πορείαν του. «Γνωρίζομεν, γράφει ὁ Daniel - Rops, ὅτι παύομεν νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι ἄνθρωποι, ὅταν παραδιδώμεθα εἰς τὰς ἐπιδράσεις τῶν παθῶν καὶ τῶν γεγονότων»¹. Αὐτὸ ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ Ἀπ. Παῦλος, ζωγραφίζων τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν τεθραυσμένην θέλησιν: «Οὐ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακόν τοῦτο πράσσω» (Ῥωμ. ζ', 19). Ἐνῶ οἱ δοῦλοι πνευματικῶς σφαδάζουν ὑπὸ τὸ πέλμα τοῦ κακοῦ καὶ τὰς βαρείας ἀλύσεις τῆς ἁμαρτίας καὶ ποθοῦν τὴν ἀνωτέραν ζωὴν, δὲν δύνανται νὰ ἀπαλλαγοῦν ἐκ τῆς δουλείας τῶν αὐτῆς. «Ἐδῶ καὶ εἴχοσιν

1. Daniel - Rops, Vouloir, Réflexions sur la volonté, Paris 1948, σελ. 14 - 15. ΕΚ. σελ. 167.

αἰῶνας, γράφει ὁ S. Laurent, ἓνας μεγάλος λατῖνος ποιητής, ὁ Ὀβίδιος, ἐξωμολογεῖτο τὴν ἀδυναμίαν του σὲ στίχους. Διέκρινε ἓνα ὑψηλὸ ἰδανικόν, μὰ δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ τὸ πλησιάσῃ, κι' ἀκολουθοῦσε τὰ πολυπατημένα μονοπάτια:

«Βλέπω κι' αἰσθάνομαι τὰ καλύτερα,
καὶ ὁμῶς ἀκολουθῶ τὰ χειρότερα»¹.

Ἐλεύθερον θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὁ χαρτοπαίκτης, ὁ μέθυσος, ὁ ἄσωτος. Καλέσατέ τον ὁμῶς νὰ κόψῃ τὸ πάθος του. Ἡ συνήθης ἀπάντησις εἶναι: «Θέλω, ἀλλὰ δὲν ἤμπορῶ». Πρόκειται περὶ συγκλονιστικῆς ὁμολογίας, ἣτις ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἀσυδοσία, ἡ ὁποία δὲν θέτει φραγμὸν εἰς τὰ πάθη, δὲν εἶναι ἐλευθερία, ἀλλὰ δουλεία τυραννική. Ὁ ἄσωτος τῆς παραβολῆς, ὅταν ἀπετίνασσε τὴν πατρικὴν κηδεμονίαν, ἐνόμιζεν, ὅτι ἐπλεεν εἰς ὠκεανὸν ἐλευθερίας. Ὅποια ὁμῶς ἦτο ἡ φρίκη του, ὅταν κατήντησε δοῦλος καὶ μάλιστα χοιροβοσκὸς μὲ μοναδικὴν τροφὴν ὀλίγα ξυλοκέρατα²! Πρέπει λοιπὸν ὁ νέος νὰ τὸ ἐννοήσῃ καλῶς: Ἐλεύθερος δὲν εἶναι ὁ ὁμοιάζων πρὸς τὸν σκώληκα, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι οὗτος κινεῖται οἷονεὶ ἐλευθέρως πρὸς πάσας τὰς κατευθύνσεις, πλὴν ὁμῶς ἐντὸς τοῦ βορβόρου, ἀλλ' ὁ ὁμοιάζων πρὸς τὸν ἀετὸν, ὅστις δύναται νὰ φθάσῃ καὶ εἰς αἰθέρια ὕψη.

5. Ἡ ἐν Χριστῷ ἐλευθέρα προσωπικότης.

Ἡ αὔρα τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας πνέει μόνον εἰς τοὺς ὀρίζοντας τοῦ φωτεινοῦ βασιλείου τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. «Ἐὰν ὁ Υἱὸς (τοῦ Θεοῦ) ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε» (Ἰωάν. γ', 36). «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰωάν. γ', 32). Καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος ἔγραφε: «Οὐ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία» (Β' Κορ. γ', 17) ἢ «τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστὸς ὑμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε» (Γαλ. ε', 1).

1. S. Laurent, Πῶς νὰ γίνῃς χαλύβδινος χαρακτήρας, ἑλλ. μετάφρ., ἐκδ. Κακουλίδη, Ἀθῆναι, σελ. 24.

2. ΕΚ, σελ. 165.

Ὁ Ἰησοῦς ἀκριβῶς ἐσταυρώθη καὶ ἀνέστη, διὰ νὰ νικήσῃ τὸν διάβολον, νὰ κρημνίσῃ τὰ τεῖχη τῆς φυλακῆς μας καὶ νὰ λύσῃ τὰ δεσμὰ τῆς αἰχμαλωσίας μας. Μόνον πλησίον Του ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἐλευθέρῳ προσωπικότης, ποὺ διὰ τῆς μετανοίας σχίζει τὸ πυκνὸν δίχτυον καὶ πλέγμα τῶν κακῶν ἐνστικτωδῶν ῥοπῶν, προδιαθέσεων, συνηθειῶν καὶ παθῶν. Ὁ Χριστός, ἐκτὸς τῶν ὑπαρχουσῶν πραγματικοτήτων, ἐκκολάπτει ἐντὸς τῆς ψυχῆς πλείστας νέας δυνατότητας καὶ συντελεῖ, ὥστε ὑπεράνω τοῦ κόσμου τῆς βιολογικῆς καὶ ψυχολογικῆς νομοτελείας καὶ ἀναγκαιότητος νὰ ἐκσπᾷ καὶ ἀναπηδᾷ ὁ θραύων βαρείας ἀλύσεις καὶ θρυμματίζων μακροχρόνια τυραννικὰ δεσμὰ κόσμος τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστιανὸς εἶναι ἐλεύθερος νὰ βροντοφωνῇ πάντοτε τὸ «Ὁχι» του εἰς πᾶν ὅ,τι ἐπιβουλεύεται τὴν ἐσωτερικὴν του ἐλευθερίαν. Ὡς ἔλεγε χαρακτηριστικῶς ὁ Ἀπ. Παῦλος, «πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπὸ τινος» (Α' Κορ. ζ', 12). «Τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι διὰ τῶν αἰώνων ὁ νικητὴριος παιᾶν καὶ τὸ γλυκὺ ἄσμα ὅλων ἐκείνων, ποὺ κοντὰ στὸν Ἰησοῦ βρῆκαν τὴν ἀληθινὴν χαρὰ καὶ ἐλευθερίαν. Οἱ ψυχές τους μοιάζουν μὲ πουλιά, ποὺ ξέφυγαν ἀπ' τὸ σιδερένιο κλουβὶ τους καὶ φτερουγίζουν ἀνάλαφρα πάνω ἀπ' τοὺς μυρωμένους καὶ λουλουδιασμένους κάμπους τῆς ἀληθινῆς χαρούμενης καὶ λυτρωμένης ζωῆς, μακριὰ ἀπ' τὴν ἀποπνικτικὴν ἀναθυμιάσειν, ποὺ βγαίνουν ἀπὸ ἀκάθαρτα βαλτονέρια. Ἡ χριστιανικὴ αὐτὴ ἐλευθερία σκορπίζει μέσα στὴν ψυχὴ τὴν ἀνταύγειαν καὶ τὴν γλυκειὰ θαλπωρὴν της, ἀκόμη καὶ ὅταν τὸ σῶμα εἶναι ἀλυσσοδεμένο μέσα στὴν πιὸ σκοτεινὴ καὶ ὑγρὴ φυλακὴ. Εὐγλωττο σχετικὰ εἶναι τὸ παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων καὶ πρώτων χριστιανῶν, ποὺ συχνὰ ἐσύροντο στὴν φυλακὴν. Ἡ ψυχικὴ ἐλευθερία χάριζε στὴν ψυχὴν τοὺς δύνامي, θάρρος, χαρὰ»¹.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ. Ἐὰν «πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας» (Ἰωάν. γ',

1. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, Ἀληθινὴ ἐλευθερία, περιοδ. «Χριστιανικὴς πενιές», Ἀπρίλιος 1948, ἀρ. φύλλου 33, σελ. 3 - 4.

34), ἀντιθέτως «οὐ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία» (Β' Κορ. γ', 17).

6. Πρακτικὴ ἐφαρμογή.

Ἀναμφιβόλως εἶναι πολύτιμον ἀγαθὸν ἡ ἐθνικὴ ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν ἀπεκτήσαμεν μὲ τόσας θυσίας. Ἄν θέλωμεν ὅμως νὰ ἀξιοποιηθῇ ἡ ἐλευθερία αὕτη, πρέπει νὰ ἔχωμεν καὶ τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν μᾶς χαρίζει ὁ Χριστός. Ἡ ἐλευθερία αὕτη εἶναι τὸ μοναδικὸν θεμέλιον τῆς ἀληθοῦς χαρᾶς καὶ εὐτυχίας.

Ἄς ἔχη αὐτὰ ὑπ' ὄψιν τοῦ πᾶς νέος καὶ ἄς γυμνάξῃ καθημερινῶς τὴν θέλησίν του. Τὰ χριστιανικὰ συνθήματα, ἔστω καὶ ἐὰν φαίνωνται περιοριστικά, εἰς τὴν πραγματικότητα δημιουργοῦν ἐλευθέραν καὶ ἀνωτέραν θέλησιν. Ὁ Toth αὐτὸ ἀκριβῶς τονίζει, ὅταν ἀπευθύνεται εἰς τὸν νέον: «Τὰ συνθήματα ταῦτα δὲν βλάπτουν, λέγει, τὴν ἐλευθερίαν σου. Ἀντιθέτως βοηθοῦν καὶ ἐξασφαλίζουν τὴν ὁρμὴν τῆς ψυχῆς σου πρὸς τὰ ὕψη. Ὅπως ἀκριβῶς προσδένουν τοὺς κλάδους τῆς ἀμπέλου εἰς ἓνα στῦλον, ὅχι διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐλευθερίαν της, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν πρὸς τὰ ἄνω ἀνάπτυξίν της»¹. Ἰδίως τὸ «Ὁχι» τοῦ νέου ἐνώπιον τῶν πειρασμῶν ἀσκεῖ τὴν θέλησιν καὶ δίδει εἰς αὐτὴν ἡθικὸν μεγαλεῖον. Ὁ γάλλος συγγραφεὺς Montaigne ἀναφέρει, ὅτι ὁ ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ Βεσπασιανὸς παρετηρήθη ἀπὸ τὸν ἱατρόν του, διότι ἐσηκώθη, ἐνῶ ἦτο ἀσθενής. Ποία ἦτο ἡ αὐτοκρατορικὴ ἀπάντησις; «Ὁ αὐτοκράτωρ ὀφείλει νὰ ἀποθνήσκῃ ὀρθίος». Κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, αὐτοκράτωρ κατὰ κυριολεξίαν ὁ Χριστιανὸς νέος, ὀφείλει νὰ κρατῇ τὴν θέλησίν του πάντοτε ὀρθίαν, ἀδούλωτον. Ὁ Ἰωσήφ εἰς τὴν Αἴγυπτον νεώτατος ἀντιμετώπισεν ἰσχυρότατον ἡθικὸν πειρασμόν. Οἱ αἰῶνες ὅλοι θὰ ὑμνοῦν τὴν ἀδούλωτον θέλησίν του. Εἶπε τὸ ὄχι, ἔστω καὶ ἂν ἐσυκοφαντήθη καὶ ἐφυλακίσθῃ. Πόσον δελεαστικαὶ ἦσαν αἱ προτάσεις τῶν διωκτῶν

1. T. Toth, Le caractère du jeune homme, Paris 1947, σελ. 28.

πρὸς τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως! Καὶ ὁμῶς οἱ μάρτυρες εἶπον τὸ Ὁχι, διότι εἶχον ἀσκήσει τὴν θέλησίν των¹.

Μορφή διδασκαλίας.

Ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ μαθήματι, ἰδίως εἰς τὰς ὑπ' ἀριθ. 3, 5 καὶ 6 παραγράφους, θὰ εἶναι ἡ ἀκροαματικὴ μορφή τῆς διδασκαλίας.

Ἐποπτικὰ μέσα.

Ὡς ἐποπτικὰ μέσα θὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐν τῷ Ἐνοριακῷ Κέντρῳ Νεότητος λογοτεχνικὰ ἔργα ἢ ραδιοφωνικαὶ σκηναὶ ἢ θεατρικαὶ παραστάσεις, δεικνύουσαι παραδείγματα ἡρωικῆς βουλήσεως, αὐταπαρνήσεως καὶ βιωμάτων σχετικῶν πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν ὑπ' ἀριθ. 4, 5 καὶ 6 παραγράφων.

1. ΕΚ, σελ. 168 - 169.